



KARLHEINZ

TIERKREIS

YXUS
ENSEMBLE

Kontserdisari “STOCKHAUSEN!”

Karlheinz Stockhausen

“TIERKREIS”

Kino HELIOS (Sauna tn 7)

27. oktoober kell 19 ja 20.30

28. oktoober kell 19 ja 20.30

YXUS Ensemble

Lavastajad **Anne Tärnpu**, **Eva Klemets**

Kunstnik **Kairi Mändla**

Valgus **Siim Reispass**

Video **Emer Värk**

Koostöös teatriga NO99 ja YXUS Ensemble'iga

“Tierkreisi” instrumentaalversiooni esitajad tähtkujude kaupa:

Veevalaja – **Eda Peäske** (harf) ja **Madis Vilgats** (tuuba)

Kalad – **Virgo Veldi** (saksofon) ja **Mart Soo** (kitarr)

Jäär – **Karin Sarv** (vioola) ja **Ene Nael** (klavessiin)

Sõnn – **Leho Karin** (tšello) ja **Jaak Lutsoja** (akordion)

Kaksikud – **Aleksander Hännikäinen** (oboe) ja **Tõnis Traksmann** (oboe)

Vähk – **Toomas Vavilov** (klarnet) ja **Peep Lassmann** (klaver)

Lövi – **Peeter Sarapuu** (fagott) ja **Madis Metsamart** (löökpillid)

Neitsi – **Hendrik Kaljujärv** (elektroonika)

Kaalud – **Egert Leinsaar** (viul) ja **Kirke Karja** (klaver)

Skorpion – **Mihkel Peäske** (flööt) ja **Jana Peäske** (tšelesta)

Ambur – **Eduard Akulin** (tromboon) ja **Anna-Liisa Eller** (kannel)

Kaljukits – **Mati Lukk** (kontrabass) ja **Ulla Krigul** (harmoonium)

“Tierkreisi” vokaalversiooni esitavad tervikuna

Iris Oja (alt) ja **Kadri Ann Sumera** (klaver)

Ansambel YXUS ja partnerid jätkavad kontserdisarja “Stockhausen!” uue ainulaadse, Anne Tümpu ja Eva Klemetsi lavastatud muusikasündmuse, Karlheinz Stockhauseni teosega “Tierkreis”. Võib öelda, et tegemist on nii multimeediaalse heliinstallatsiooni kui ka muusikalise väljanäitusega. Sarja eelmine osa, aasta tagasi etendatud “Herbstmusik/Sügismuusika”, vajas lisaetendusi ning kujunes kultuuriringkondades sündmuseks. Etendus oli muusikateatri aastapremia nominent ning kaalukeeleks ansambli YXUS äsja sele kultuurkapitali preemiale muusikaelu rikastamise eest.



Kahekümnenenda sajandi ühe vapustavama haardega heliloojat **Karlheinz Stockhauseni** (1928–2007) on nimetatud konservatiivseks revolutsionäärriks.

Stockhauseni mõju teise maailmasõja järgse muusika kujunemisele on sedavõrd laiaulatuslikult süvitsimenev nii kompositsioonitehnilises, kontseptuaalses kui ka esteetilisest mõttes, et ilma temata oleks XX sajandi muusika kahtlemata hoopis teist nägu.

Stockhausen oli distsiplineeritud strukturealne mõtleja, kes vaimustus peendetailidest, mille omavahelistest suhetest ja korrastatusest sünnib harmooniline tervik, ta elas ja lõi holistilisest teadvustasandist lähtudes.

Stockhausen oli ka kahtlemata oma aja isepäisem ja visionäärseim helikunstnik. Stockhausen võlus inimese ja heliloojana oma isiksuse eheduse, vahetuse, terviklikkuse, mõtteselgusega, julgusega väljendada üldlevinud maailmapildist kõrvalekalduvaid ideid ja seisukohti. Tal oli tugev vaimne selgroog ja selge teadlikkus oma ülesandest siin elus ning selle kõige juures iseloomustas teda inimesena lihtsus ja loomulikkus. Inimeksistentsi ja maailma polüvalentsena tajuva Stockhauseni vaimsus ei olnud kindlasti mitte elukauge esoteeriku filosofoerimine, millisena teda vahel ironiliselt näidata püütakse, üliirangast

elukoolist lähikäinuna oli tal piisavalt konkreetne ühendus ka kõige maisega. Lapse ja noorukina läbib ta sõja kohutava hakklihamasina (16-aastaselt teise maailmasõja lõpul sanitarina raskelt haavatute laatsaretis surnukehi riita ladudes ja igasuguse hirmu surma ees kaotades), jääb ilma nii isast (langes sõjas) kui ka emast (surmati haiglas natside käsul) ning vaid kümme aastat hiljem kirjutab ta oma teostega muusikaajalugu!

Karlheinz Stockhausen sündis 22. augustil Mödrathi külas Kölni lähistel, õppis Kölnis muusikapedagoogikat, klaverit, muusikateadust, filosoofiat ja germanistikat. Hiljem õppis ta Kölnis ka foneetikat ja kommunikatsiooniteadusi. Pärast tugevat impulssi, mille ta sai Darmstadtis nüüdismuusika suvekursustelt 1951. aastal, siirdus ta kompositsiooniõpingutele Pariisi Olivier Messiaeni juurde. Pariisis tutvus Stockhausen Pierre Bouleziga ning koos Luigi Nonoga moodustasid nad 1950. aastatel uue muusika "tuumkolmiku".

Stockhauseni "Kreuzspiel" (1951), mis kanti ette Darmstadtis suvekursustel 1952. aastal, äratas kohe suurt tähelepanu ning sellest peale aitas Stockhausen oma karismaatilisusega uuel muusikal kitsast eliidinišist välja tulla ning võita nüüdismuusikale ka laiema publiku tähelepanu. Heliloojatee seriaalse alguse järel pühendus ta helide, mürade ja kunstliku helitekitamise ruumiaspektile. Alates 1963. aastast oli ta Kölni WDRi elektroonilise muusikastuudio juhataja, seal stuudios töötas ta aga juba varem, kirjutades 1956. aastal ajalugu oma teosega "Gesang der Jünglinge im Feuerofen", kus on esimest korda ja väga meisterlikult ühendatud inimhääle elektroonikaga: helitekitamiseks on kasutatud siinus- ja impulssgeneraatoreid ning puhtelektronilise helitekitamisega on sünteesitud ühe poisihääle sisselauldud ja töödeldud salvestust. Teos on komponeeritud viiele kõlarite rühmale, mis paiknevad saalis ümber publiku (tookord leidsid kõlarid esimest korda tee kontserdisaali) ning ruumiline komponent, st kõlade liikumine ruumis on elektroonilises muusikas esimest korda serialistliku struktuuri osa. Ruumilise perspektiivi kui heliteose olulise parameetri kirjutas Stockhausen samal ajal orkestrimuusikas oma revolutsioonilisse teosesse "Gruppen" kolmele orkestrile.

Stockhauseni kõlakäsitlus mõjutas tema kaasaegseid ka väljaspool nn tõsise muusika sfääri kuni Joseph Beuysi ja popkultuurini välja. Aastail 1963–1969 andis Stockhausen Kölnis uue muusika kursusi, ta õpetas ka Darmstadtis ning alates 1971. aastast professorina Kölnis, Baselis, Philadelphias ja Californias. 1970. aastal esindas Stockhausen oma loominguga saksa muusikat

maailmanäitusel Osakas. Sel ajal läks ta tülli oma kolleegidega ning tõmbus tagasi Kürtenisse Kölni lähistel nii nagu omal ajal Wagner Bayreuthi. Seal rajas ta oma muusikaimpeeriumi, mis keskendus tema teoste esitamisele ja tutvustamisele (vt www.stockhausen.org/stockhausen_verlag.html). Aastal 1998 alustas Stockhausen seal iga-aastaste omanimeliste kursustega. Stockhauseni hiiglaslikust loomepärandist (umbes 280 iseseisvalt esitatavat teost) tuleks veel kindlasti nimetada tema intuiitse muusika perioodi (tuntuim teos “Aus den sieben Tage” 1968, Eestis ette kantud ansambel U: poolt 2010. aastal), tema ülemheliteost “Stimmung” (1968, Eestis esitas selle 1992. aasta NYJD-festivalil vokaalansambel Singcircle) ning muidugi tema gigantset ooperiheptaloogiat “Licht. Die sieben Tage der Woche”, mille kallal helilooja töötas alates 1977. aastast alates ligi kolm aastakümnet ning mis heptaloogia (kokku ligi 30 tundi muusikat) alles ootab tervikettekannet (teost on siiani ette kantud üksikute ooperite kaupa). Viimaseks, lõpetamata tsüklikis jäi grandioosne nn 24 tunni tsükkel “Klang. Die 24 Stunden des Tages” (2004–2007) erinevatele koosseisudele (osaliselt koos elektroonikaga).



1960. ja 1970. aastatel tulvas Stockhauseni loomingusse üha enam kosmoloogilisi ideid, tema kontseptsioon maailmamuusikast avardus järgmisele – universumi tasandile.



“Tierkreis” (1974–75) kuulub Stockhauseni enamesitatud teoste hulka. Teose pealkiri tähendab loomaringi ehk sodiaaki, kaheteistkümne tähtkujuga taevaskeravööd. Tegemist on ekliptikaga, mida mööda planeedid ja Päike Maa suhtes liiguvad ning mis läbib sodiaagis nimetatud kahteist tähtkuju. Stockhausen komponeeris “Tierkreisi” kõigepealt **“Kaheteistkümne meloodiana tähtkujudele”** kaheteistkümnele mängutoosile teose “Musik im Bauch” (kuuele löökpillimängijale ja mängutoosidele) tarvis ning see ilmus samuti ka iseseisva partituurina – “Tierkreis” meloodiale ja/või akord-instrumentidele. Seejärel sündis palju erinevaid versioone, sealhulgas viis erinevat versiooni häälele ja akord-instrumentidele, samuti versioonid klarnetile

ja klaverile, trio-versioon (klarnetile, flöödile, trompetile ja klaverile), versioon kammerorkestrile jne. Kõige ulatuslikuma “Tierkreisi” versiooni lõi Stockhausen oma suurteose “Sirius” (1975–77) raames. Üks “Tierkreis” orkestriversioonidest oli kõige viimane partituur, mille kallal helilooja töötas, täiendades seda siitilmast lahkumise eelõhtul. 2009. aasta suvest peale esitab Kölni raekoja torni 48 kellast koosnev kellamäng igal keskpäeval vastava aktuaalse tähtkuju meloodia “Tierkreisist” – austusavaldusena suurele heliloojale.

“Tierkreis” on iga tähtkuju väljenduseks karakterne meloodia, mis kasutab ühe oktaavi kõiki pooltoone, need meloodiad on inspireeritud sodiaagimärkidega seotud taevakehadest, samuti kaheteistkümnest inimkarakterist helilooja pilgu läbi. Sealjuures tegeles Stockhausen erinevates tähtkujudes sündinud laste, sõprade ja tuttavate jälgimisega ning uuris põhjalikult inimtüüpe sodiaagimärkide põhjal. “Tierkreisi” meloodiad on oma kontseptsioonilt seriaalsed ning mõnes reas on ka rohkem kui 12 heli, näiteks Kaalude meloodiaareas on 14 heli (st rea ulatus on üle oktaavi). Iga tähtkuju meloodial on keskne heli, näiteks Lõvil A, Neitsil Ais, Kaaludel H, Skorpionil C jne, moodustades kokku kromaatilise skaala. Samuti on igal tähtkujul talle ainuomane tempo, pärinedes nn kromaatilisest tempode skaalast, mida helilooja on esmakordselt kirjeldanud oma kuulsas artiklis “...How time passes...”. Samuti nagu helikõrgused on seriaalselt organiseeritud ka rütm. Stockhausen kasutab siin Fibonacci jada, aritmeetilisi jadasid ning nn teise järgu aritmeetilisi jadasid. Aja käsitus oli Stockhauseni loomingus üks keskseid teemasid: “Ma tean, et rutiini tardunud ajastruktuuridest läbimurdmises peitub kõigi asjade saladus.” Oma essees “Music and the Centres of Man” on helilooja kirjutanud: “Enamik muusikast on üksnes kehaline ja kõnetab inimestes keskusi, mis on pigem loomalikud kui üliinimlikud.” Kuid – “me võiksime liikuda ühe dimensiooni võrra sügavamale.” “Tierkreisi” esitusjuhised näevad ette mängida iga osa vähemalt kolm korda koos variatsioonide ja improvisatsioonidega. Christel Stockhauseni antud juhistes on välja toodud interpretatsiooni seitse erinevat varieerimisvõimalust. Interpreet on vaba valima nende võimaluste hulgast, samas pannakse talle südamele lähtuda valikul muusika sisemise struktuuri ja meloodiate karakterisuse selgeima esiletoomise huvidest. Oluline on tervikteose esitamisel jälgida, et varieerimise meetodid ei hakkaks korduma. Ühe osa esitamise pikkus on jäänud salvestatud kujul 12 ja 63 minuti vahele, pikim täisversioon on kestnud 96 minutit. Meloodiaid on lubatud samuti mängida

ka eraldi või väiksemate gruppidena. Soovituslik on alustada tähtkujuga, mis vastab ettekande kuupäevale, jätkates sealt sodiaagiringi.

Tänases ettekandes alustavad muusikud instrumentaalversiooni korraga kaheteistkümnnes ruumis – üks ruum iga tähtkuju kohta – ning publik liigub ringi nagu näitusel. Instrumentaalversiooni ettekandmise järel kõlab tervikuna teose vokaalversioon Iris Oja ja Kadri-Ann Sumera tõlgenduses saalis, alustades Veevalajast (nagu on vastava versiooni järjestus). Vokaalversiooni puhul on soovituslik esitada iga teoseosa vähemalt kolm korda ning tekst peaks kõlama vähemalt kahes keeles, täna kõlavas ettekandes on valitud eesti ja saksa keel. Teksti autor on helilooja ning eestikeelse tõlke on teinud Marion Jõepera.

Viimase aja arutluste kontekstis kõrgkultuuri koha ja tähenduse üle meie elus on hea meenutada Stockhauseni vastuseid ühest ammuhest intervjuust David Paulile, kus too muuhulgas küsis, kas helilooja teeb vahet nn tõsisel ja populaarsel muusikal. Stockhausen vastas nii: “Sõna “tõsine” pole võibolla kõige asjakohasem. Ma olen küll muidugi surmtõsine, kui ma püüan midagi luua või midagi avastada, mida ma ei tunne, ning see on alati nii, kui alustan uut tööd. Muusika, mis on allutatud moele, st muusika, mida mängitakse raadios ja mida paljud inimesed ostavad ning mida ka produtsendid hõlpsasti müüvad – see on muusika, mis kohandab end vastavalt nõudlusele, massimaitsele, reklaamile jne. Muusika, millega tegelen alates 1950ndatest, seevastu keeldub end millegi sellisega kohandamast. Teen nimelt seda, mida kuulen sisimas, mis on minu jaoks põnev ja mulle endale täiesti uus. Niisiis on määratu vahe tarbemuusika või kommertsiaalse muusika ning kunstmuusika vahel. Seetõttu kasutan terminit kunstmuusika ja mitte “tõsine” muusika. Sest tihti on see ka väga humoorikas muusika, see pole ainult tõsine. /.../ Muusika, mida olen komponeerinud ja mida ma paljudes proovides väga hoolikalt lihvin, loob tundeid, mida ma pole varem kogenud. See ei ole aga mitte minu tunnete väljendus. Mina kogen niisiis uusi tundeid. Uus muusika loob uusi tundeid. Ta võimaldab meil kogeda midagi täiesti uut ja harjumatu, millest meil varem aimugi ei olnud. Seetõttu on see ka nii oluline – see avardab meid. See avardab meie tunnete ja mõtete spektrit. Ja üksnes uus muusika, mis avardab meie teadvust, saab meid tõeliselt üllatada, hämmastada.”

Saale Kareda

hooaja peatoetaja



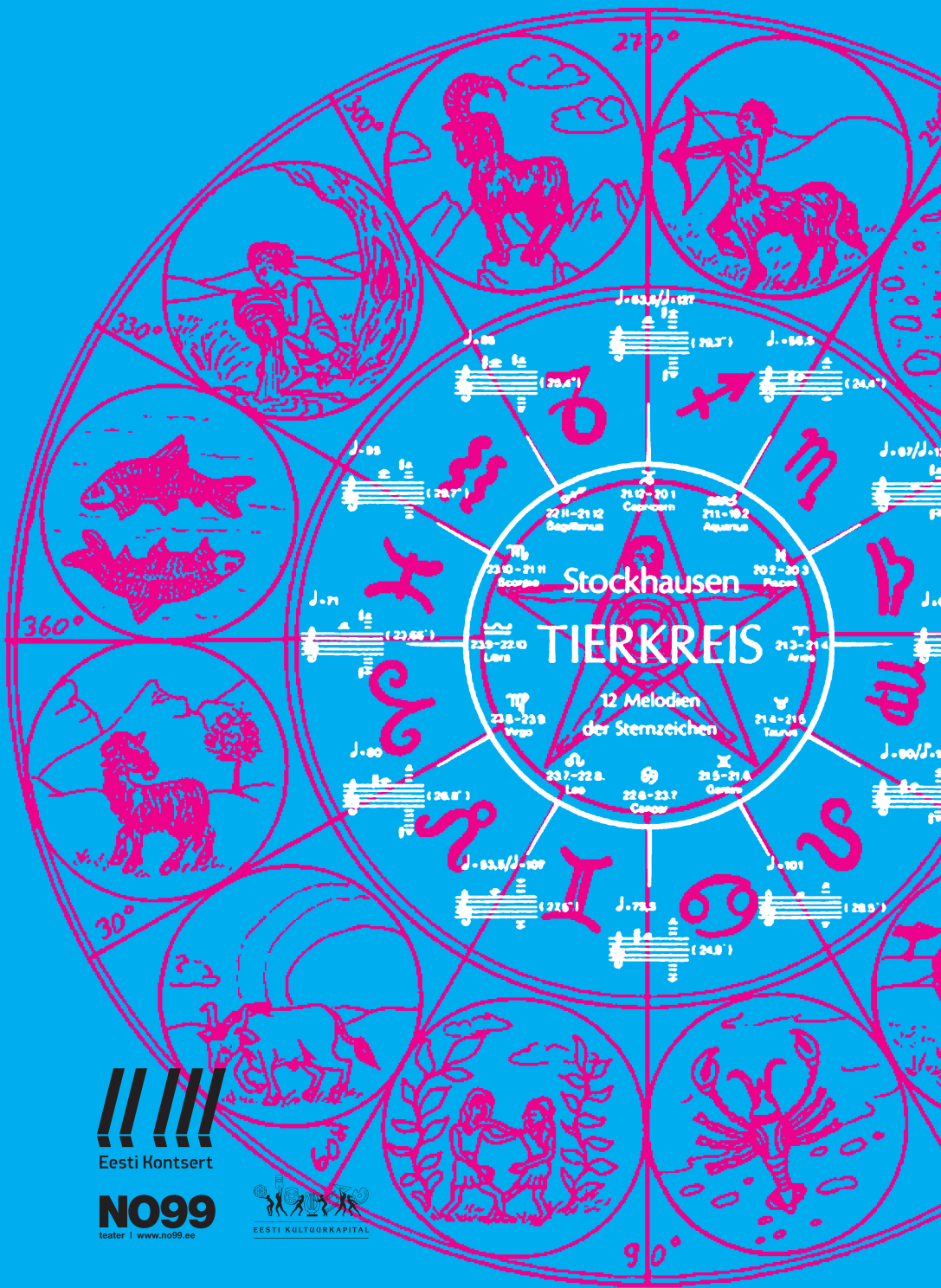
Ametlik autopartner

SILBERAUTO



concert.ee





Eesti Kontsert

NO99

teater | www.no99.ee



EESTI KULTUURKAPITAL